

ВІДГУК
офіційного опонента
на рукопис дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури
Баб'яка Володимира Івановича

«ТИПИ ЖИТЛА ДЛЯ МІГРАНТІВ»

Наукова спеціальність – «18.00.02 Архітектура будівель і споруд»

На відгук подана дисертація, яка присвячена визначенню типів житла для мігрантів.

Дисертація складається з анотації, списку публікацій, словника термінів і скорочень, вступу, п'яти розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – Обсяг дисертації 284 сторінок, з яких: 203 сторінок основного тексту, 19 сторінок списку використаних джерел зі 152 позицій, а також 8 додатків на 35 сторінках. Акти і матеріали впровадження отриманих результатів наведено на 3 сторінках.

Актуальність теми дослідження. Питання архітектури житла для мігрантів, його інтеграції в структуру житлової забудови, поки що не піднімалось в Україні. В той же час – це одна із світових соціальних і архітектурних проблем. В Україні напрацьовані лише відомчі норми по режимних закладах утримання осіб, що незаконно перетнули державний кордон. Але за різних обставин все більше мігрантів стають резидентами України і проблема їх розселення тільки ускладнюється. Сутність проблеми полягає у небезпеці сегрегації суспільства з усіма наслідками втрати його ціннісних орієнтацій і єдності.

Мета дисертації - розроблення типології житла для мігрантів. Зазначена мета є актуальною.

Об'єкт дослідження: контингент мігрантів та типи житлових утворень для мігрантів і функціонально-планувальні структури житлових осередків.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження представлені на 6 наукових конференціях

Публікація результатів дослідження. Основні положення дисертації опубліковано в 16 наукових працях, у тому числі 1 стаття опублікована в монографії, 9 стат ей опубліковано у фахових виданнях України, 3 статті у міжнародних виданнях, 4 тез доповідей опубліковані у збірниках наукових праць за результатами міжнародних наукових конференцій.

В першому розділі «Передумови дослідження проблеми житла для мігрантів» присвячений аналізу існуючої інформації з передумов формування житла для мігрантів.

Початковим етапом дослідження є визначення міграції як соціального явища. Узагальнено результати попередніх досліджень стосовно міграції: визначення, причини виникнення, соціальна оцінка. Наводиться соціально-

демографічна характеристика міграції: це головним чином чоловік працездатного віку.

Проаналізовано основні наукові дослідження за темою житла для мігрантів, які мають фрагментарний характер.

Серед авторів-архітекторів, котрі безпосередньо займаються питаннями житла для мігрантів, слід відзначити Лорі Мюльбауер, Браян Файнокі, Керолін Даол, Роберт Ча, Хусейн Лотфі Шемірані, Айрис Левін-Азріель, Міхаель Еїхнер, Іванова З.І. Питанню інтеграції житла даного типу в тканину міста та житлових утворень не приділяється увага, не виокремлено тенденції та стратегії її вирішення..

Серед українських науковців є низка авторів дослідження яких може бути теоретичним підґрунтям для цієї роботи, на що вказано в дисертації.

В розділі констатовано, що міграція відображає глобальний процес світового розвитку, який може мати зокрема позитивні соціально-економічні наслідки для суспільства, якщо не буде пущений на самоплив, а буде відповідно організовано процес інтеграції мігрантів в спільноту приймаючої країни, зокрема – через запроєктоване спеціальне житло.

У другому розділі «Методика дослідження проблеми житла для мігрантів» викладає основу методики проведення дослідження. У другому розділі наводиться послідовність етапів дослідження, обґрунтовує логічний порядок етапів дослідження, у відповідності до поставлених меж, стратегії та критеріїв.

Визначено реперні тези – ціннісні константи, які слугуватимуть орієнтиром в ході роботи. До таких сталих відноситься критерії I-го порядку: права людини та гуманізм відносно мігранта; права та цінності корінного населення;) відстоювання інтересів держави на подолання негативних демографічних тенденцій; забезпечення інтересів бізнесу на розширення бази трудових ресурсів і задоволення попиту на них; розвиток будівельної галузі. Мігрант є окремим споживачем житла і за реалізації виправданих архітектурних моделей житла може забезпечити комерційний попит.

До важливих критеріїв II порядку дослідження відноситься:

домінуюча комерційна основа створення житлового фонду для мігрантів; реалізація такої форми інтеграції, яка не призведе до антисоціальних чи ксенофобських настроїв; реалізація такої форми інтеграції, що передбачатиме поступовий характер інтеграції мігрантів; форма інтеграції, яка не ставитиме перед мігрантом умов примусового повного культурного (релігійного) розриву з його попередньою ідентичністю.

В рамках даного дослідження, фокус наводиться на інтеграцію через житло – як об'єкта архітектурних розробок.

Застосовані в роботі методи проведення дослідження: а) пошук та систематизація інформації з опублікованих видань; б) метод натурних обстежень, який передбачав вивчення вітчизняних прикладів спеціалізованого житла для мігрантів в пунктах тимчасового перебування та ПТРБ; в) метод фокус-групового інтерв'ювання мігрантів та працівників

установ, що адмініструють існуючі заклади для проживання мігрантів; г) глибинне аналогове інтерв'ювання; д) стандартизоване соціологічне опитування; е) опитування експертів в галузі психології і нерухомості; є) картографічний метод аналізу містобудівних аспектів локалізації житлових об'єктів для мігрантів в країнах ЄС і їхній вплив на оточуючу забудову та структуру населеного пункту; ж) експериментальне проектування з наступним техніко-економічним аналізом розроблених планувальних моделей; з) синтез отриманих в процесі дослідження результатів в концепцію житлової політики і типів житла для мігрантів.

У третьому розділі «Аналіз вітчизняного та закордонного досвіду проектування та експлуатації різних типів житла для мігрантів». виконано узагальнення по проведених дослідженнях житла для мігрантів в галузі архітектури. В ході дослідження особливостей розташування житлових одиниць для мігрантів в структурі населених пунктів показав, що більшість теоретичних моделей житла для мігрантів являє собою варіації мобільного чи модульного житла, які швидко і без великих капіталовкладень можливо реалізувати.

Огляд досвіду країн ЄС у реалізації житла для мігрантів показав три глобальні шляхи забезпечення цих груп населення житлом:

а) Розселення мігрантів у соціальному житлі.

б) Розселення мігрантів у спеціалізованому житлі. Який іноді супроводжувався конфліктами та непорозумінням з корінними мешканцями.

в) Розселення мігрантів на основі вільного ринку нерухомості. Небезпечним явищем, що появляється при повній свободі ринкових відносин та низької купівельної спроможності.

При вивченні існуючих практик реалізації житла для мігрантів, не було виявлено механізмів по запобіганню та уникненню явища сегрегації мігрантів і геттоїзації районів з мігрантами. Український досвід реалізації житла для мігрантів вивчено на прикладі пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства (ПТП) і пунктів тимчасового розміщення біженців (ПТРБ).

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду формування житла для мігрантів засвідчив ряд проблемних моментів системного характеру:

а) притулки для мігрантів не орієнтуються на їхню інтеграцію у структуру поселення;

б) житло для мігрантів вирішуються як місця їхнього концентрованого розселення, що несе в собі небезпеку геттоїзації;

в) притулки для мігрантів не мають градації: від крупних об'єктів утримання мігрантів на державному кордоні до одиничних помешкань;

г) притулки для мігрантів не орієнтуються на розподіл мігрантів за рівнем їхньої готовності до інтеграції у суспільство;

д) при проектуванні житлового середовища рідко застосовуються архітектурно-планувальні прийоми, спрямовані на полегшення та активізацію процесів інтеграції мігрантів.

Четвертий розділ «Аналіз основних чинників формування житла для мігрантів» висвітлює результати проведених досліджень та виявленні чинників що впливає на форму, об'ємно-планувальні та містобудівні чинники.

У ході опрацювання дослідження соціально-психологічних чинників було виокремлено та артикульоване такі тези експертів: а) мігрант, потрапивши в нові умови та середовище, прагне відбудувати звичні та комфортні для себе умови; б) мігрант під час перебування в нових, незвичних умовах реагує пошуком собі подібних. Вище зазначені тези вказують на характер їхнього розселення - концентроване чи малоконцентроване. Якщо не впливати на процеси розселення, утворення етнічних/релігійних/расових анклавів є передбачуваним явищем, з супутніми негативними процесами.

Отримані результати виявлення економічних чинників, під час інтерв'ювання експертів з нерухомості, узагальнені таким чином: інтереси економіки ринку нерухомості вказують на доцільність дисперсного розселення мігрантів в структуру масового багатоквартирного житла.

Проведені соціологічні опитування дали змогу виокремити об'ємно-планувальні та містобудівні чинники на формування житла для мігрантів.

Виявлено, що під дані опції реформатування успішно можуть бути задіяні менш ліквідні квартири, до яких найменш ліквідних квартир слід віднести такі **помешкання**: перших поверхів поблизу головного входу в будинки/під'їзд; з низьким рівнем інсоляції; що розміщені над торговими закладами на нижніх поверхах; останніх поверхів в будинках масової житлової забудови другої половини ХХ ст.; з вікнами, що орієнтоване на непривабливі сектори візуального, цвинтар, залізницю, вокзал, шумну транспортну магістраль тощо.

Виявлено, що комунікативний простір стає соціальним центром для спілкування і контактів мігрантів у тимчасовому житлі. Спільний комунікативний простір несе також рекреаційну функцію.

Містобудівні чинники формування житла для мігрантів, та їхній вплив на місто досліджувались на типових прикладах 5 міст ФРН. Проведені дослідження дали можливість констатувати, що створення анклавів і ступінь та ефективність інтеграції мігрантів у суспільство має між собою прямий обернений зв'язок.

П'ятий розділ «Рекомендації що до формування типів житла для мігрантів та його інтеграції в структуру житлового фонду приймаючої країни» містить опис трьох основних результатів проведеної роботи: а) напрацювання стратегії інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство за допомоги засобів архітектури; б) встановлення базових характеристик і рекомендації по коригуванню існуючих проектних норм та проектуванню житла для мігрантів; в) напрацювання рекомендацій по розміщенню житлових одиниць для мігрантів в структурі забудови міста.

Для оптимізації процесу адаптації мігрантів, недопущення сегрегації, утворення анклавів і геттоїзації, запобіганню антисоціальних проявів і расових конфліктів, а в кінцевому рахунку - для сприяння асиміляції

мігрантів суспільством пропонується всіляко уникати концентрованого розселення. Натомість рекомендується дисперсне і малоконцентроване розселення мігрантів.

Рекомендовано також розміщення житлових одиниць для мігрантів на горищах і в цокольних поверхах житлових будинків, при реконструкції 4-5-поверхових житлових будинків перших масових серій типових проектів шляхом надбудови мансардних поверхів, але без влаштування ліфтів.

Базові характеристики і рекомендації по коригуванню існуючих проектних норм та проектуванню житла для мігрантів: житло для мігрантів не призначене для постійного проживання, забезпеченню такого режиму експлуатації найбільше відповідає орендне житло; при містобудівних розрахунках об'єктів житлового будівництва житлові одиниці для мігрантів допускається не враховувати при визначенні потреб у паркувальних місцях для індивідуального автотранспорту; допускається відсутність інсоляції житлових приміщень; допускається приймати площі і об'єм приміщень на основі ергономічних параметрів, тобто із значним відхиленням від мінімально допустимих; мігранту необхідно забезпечити індивідуальний житловий простір в помешканні; функції приготування і споживання їжі, відпочинку та соціальної комунікації рекомендується суміщати в поліфункційному приміщенні.

В заключній частині розділу наводяться рекомендації по розташуванню житла для мігрантів структурі забудови міста. Рекомендовано розміщувати житлові одиниці для мігрантів в структурі житлових будинків. Розташування житла для мігрантів в тілі житлової забудови пропонується рекомендувати згідно напрацьованих моделей. Моделі інтеграції такого типу житла покликані спонукати мігрантів до інтеграції у оточуюче середовище.

Житло для мігрантів в структурі виробничих об'єктів найбільш доцільно поєднувати з адміністративно-побутовими блоками, а доступ до житла передбачати з поза меж території підприємства.

Додатки до дисертації є змістовними і доповнюють текст дисертації, більш глибоко засвідчують публікації і впровадження, а також надають результати вивчення наукових першоджерел.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що: вперше в Україні сформовано та підтверджено гіпотезу про те, що мігранти є окремою, специфічною групою споживачів житла в структурі населених пунктів; вперше в Україні проведено аналіз сильних та слабких сторін, за допомоги стратегічного аналізу влиття мігрантів у структуру населених пунктів; вперше в Україні проведено дослідження чинників впливу на формування житла для мігрантів; вперше в Україні та країнах Центрально-Східної Європи розроблено стратегію інтеграції мігрантів в структуру суспільства приймаючої країни, за допомогою архітектурних засобів, а саме - через житло.

Практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення мають запропоновані системи розселення мігрантів та запропонована типологія будинків і квартир, пропозиції щодо

вдосконалення будівельних і санітарних норм України. Їх впровадження буде сприяти розв'язанню проблем, що очікує українське суспільство.

Отримані результати можуть бути використані при подальших наукових дослідженнях житла для мігрантів, при розробці нових проектних норм та проектів житла для мігрантів, програм інтеграції переміщених осіб у приймаюче суспільство а також в навчальному процесі (курсове та дипломне проектування)..

По роботі можна надати наступні зауваження:

1. Дещо скорочене формулювання мети дослідження – на наш погляд відсутнє ключове слово щодо наукового обґрунтування типів житла.

2. Висновки є науково обґрунтованими змістовними і конкретними, але їх перелік дещо перевищує ановані завдання дослідження. Аналогічне зауваження стосується певних результатів, що містять рекомендацій із вдосконалення організаційної системи, яка буде опікуватися розселенням мігрантів, стратегій державного управління міграційними процесами, але і не є об'єктами архітектурного проектування.

3. Було б доречно доповнити дослідження ергономічним та санітарно-гігієнічним аналізом мінімальних житлових зон і рекомендаціями щодо штучних (інженерних) систем підтримання необхідного санітарного режиму.

4. Пропозиція на с. 220 п.5.10 пропозицій щодо змін у норми «п. 5.40 ДБН В 2.2-15:2019 : Не допускається розміщення у житлових будинках: а) готелів, хостелів...».

«Житло для мігрантів не допускається розміщувати в житлових будинках, без оцінки впливу на оточуючу забудову і реалізації виправданого типу розселення мігрантів.». В принципі цей пункт доречний, але не визначає механізму, методики або процедур оцінки такого впливу і тому не буде запобігати конфліктних ситуацій. Теж саме стосується розміщення такого житла в «Санітарно-захисних зонах». В деяких ССЗ із класом шкідливості це неможливо.

5. По тексту є певна кількість дрібних неточностей друку – пропущені літери (с.100, 117, 134, 161 тощо), деякі ілюстрації 3 розділу не прив'язані до тексту. Зміст деяких нових термінів, запозичених з іноземних текстів не розшифровані в глосарії («локація», «кейси»-с.73).

Окремі зауваження не впливають на позитивне враження про цю роботу та на загальний високий методичний рівень дисертаційного дослідження.

Достовірність дослідження підтверджується комплексом використаних наукових методів, широким матеріалом із практики, що систематизовано і проаналізовано, перевіркою отриманих результатів в експериментальному проектуванні.

Автореферат відповідає змісту і основним положенням дисертації.

Робота знайшла відображення у достатній кількості публікацій. Особливо треба відзначити наявність публікацій в іноземних виданнях.

Положення роботи впроваджено в реальному, концептуальному проектуванні та в навчальному процесі.

Виставлена на розгляд дисертація аспіранта Баб'яка Володимира Івановича, ілюстративний матеріал, текстова частина дослідження, автореферат, публікації підтверджують, що робота виконана на високому рівні і в повному обсязі, на надзвичайно актуальну тему, є самостійним доробком, має вагомий науковий результат, що в подальшому будуть корисні для архітектурної науки і практики. Подана на попередній захист дисертація відповідає вимогам Міносвіти до наукових праць і наукової спеціальності «Архітектура будівель і споруд».

Вченій раді може бути рекомендовано присвоїти Баб'яку Володимирі Івановичу вчену ступінь кандидата архітектури.

Професор кафедри архітектури
Факультету архітектури, будівництва і дизайну
Національного авіаційного університету
Лауреат Державної премії України в галузі архітектури,
віце-президент Національної спілки архітекторів України
кандидат архітектури

С.Г.Буравченко

